

ADATOK ÉS ADALÉKOK

PÉTER LÁSZLÓ

MISCELLANEA

A Tengeri-hántás kézírata

Az Arany kritikai kiadás most tervbe vett második, javított és bővített kiadása szerkesztőinek figyelmét szeretném fölhívni arra, hogy a Tengeri-hántás kézírata, melyet a Voinovich Géza által sajtó alá rendezett első kiadás (Arany János *Összes Művei* 1. kötet. Kisebb költemények. Bp. 1951. 330—332. l.; jegyzetek: 530—532. l.) nem ismer, megvan a szegedi Somogyi-könyvtárban G. i. 1957. katalógusszám alatt.

Hogyan került oda? Voinovich jegyzete is elmondja, hogy az 1877. júl. 15-i keltű vers — melynek első változatai valószínűleg az ötvenes évekből valók — először a szegedi Árvíz-könyvben (*Árvíz-könyv Szeged javára*. Kiadta a Kisfaludy Társaság. Írták a Társaság tagjai. Szerk. Szász Károly. Bp. 1880. 42—44. l.) jelent meg. A Somogyi-könyvtár a fönti szám alatt az Árvíz-könyvben megjelent írások kézíratait őrzi, köztük a Tengeri-hántásét is (vö. *A Dugonics Társaság ötven éve*. 1892—1942. Ötven titkári jelentés. Szerk. Banner János. Szeged, 1943. 100. l.).

Ugyancsak Voinovich írja — nyilván *erről* a kézíratról —, hogy 1878 februárjában a Petőfi Társaság küldöttsége járt Aranynál, s Várad Antal, egy tervezett Szigligeti-album szerkesztője, ebbe kért kéziratot a költőtől. A Pesti Napló febr. 11-i tudósítása szerint a költő „írásztalából egy hosszabb költeményt vett ki s néhány apróbb javítást téve rajta, átnyújtotta Váradinak. A költemény címe: Tengeri-hántás... A virtuozitás netovábbja. E látvány úgy hatott a küldöttség tagjaira, mintha hirtelen egy rejtett bánya kincseire bukkant volna.”

1879. márc. 12-én a Tisza romba döntötte Szegedet, s újjáépítéséhez a maguk módján a legnagyobb magyar írók is hozzájárultak. Így jelent meg a Szigligeti-album helyett Arany János verse is az Árvíz-könyvben.

A fennmaradt kézirat lényegében az Árvíz-könyv szövegével egyezik meg. Voinovich azonban a kritikai kiadásban alapszövegül a költő halála *után* megjelent *Összes Művek* szöveggéközlését tekintette, s az Árvíz-könyv szövegét még változatai szempontjából sem méltatta kellő figyelemre, sőt ahol említi, ott sem pontosan idézi. Véleményem szerint a következő kiadásban alapszövegül a költő kezéből kikerült kéziratot kell tennünk; nemcsak azért, mert az *Összes Művek* szöveggéközlése a költő közreműködése nélkül készült, de főként azért, mert egy gondos összevetés után nyilvánvaló: *a vers központozása sokkal jobb, helyesebb, logikusabb a kéziratban és az Árvíz-könyvben, mint az Összes Művekben és nyomában a kritikai kiadásában*. Például: teljesen indokolatlan a 11. sor végén a kettőspont (a kéziratban vessző van); hibás a 13. sor végén a pont (a helyes vessző helyett); jobb a kettőspontnál a vessző a 15. sor és az 57. sor végén; a 79. sor végén a vessző a funkció nélküli gondolatjel helyett s. i. t. Voinovich még változatként sem említi, noha az Árvíz-könyv a kézirattal megegyezik a tekintetben is, hogy a 23. sorban az *most* szó aláhúzva, azaz dőlten szerepel. Azt pedig tévesen állítja, hogy a 71. sorban az Árvíz-könyvben a *hé* helyett *te* áll; a kéziratban is, az Árvíz-könyvben is *hé* szerepel! A 66. sor *Itt* szava a kéziratban ugyancsak alá van húzva, az Árvíz-könyvben dőlt szedésű; a kritikai kiadás jegyzete ezt sem említi. Ezekon kívül is van még több olyan írásjelbeli eltérés, amely a Tengeri-hántás végső alapszövegének kodifikálásánál föltétlenül figyelmet érdemel.

Móra Ferenc Juhász Gyulának tulajdonított verse

Juhász Gyula összes versei kritikai kiadásának sajtó alá rendezése során meg kell vizsgálnunk a szakirodalom által mindeddig föltárt anyagot; így például Madácsy Lászlónak „Egy ismeretlen Juhász Gyula vers” című közleményét is, mely az *Irodalomtörténeti Köz-*

lemények 1956. évi 1. számában (77-79. l.) jelent meg. Ebben Madácsy közöl egy „Hamlet prologus” c. verset, amelyet Juhász Gyulának tart. Nehogy a szakkritika később a Juhász Gyula kritikai kiadásból hiányolja ezt a verset, már előzetesen közreadom azokat az érveket, amelyek cáfolják e verssel kapcsolatosan Juhász Gyula szerzőségét.

Madácsy a Móra-relikviák között találta az aláíratlan, de kéziratot verset, melynek hasonmását a 80-81. lapok között közli is. Juhász szerzősége mellett a következő érveket sorakoztatja föl: 1. Szerinte a kézirat Juhász kézírása, kivéve a Mórától származó dátumot. 2. Mórának nincs intellektuális ihletésű verse, Juhásznak annál több. 3. Hamlet számos Juhász-vers visszatérő témája. 4. Juhász egyik prózai előadásvázlatában, mely Shakespeare-ről szól, rokon gondolatokat vél fölismerni. 5. Bizonyos formai rokonságot lát Juhász több verse és a Hamlet-prologus közt. 6. A versben érvényesülő művészi sűrítés Juhászra jellemző, Móra lírájában ez ismeretlen.

Végül Madácsy arra az ellentmondásra, amely Mórának e verset magáénak valló nyilatkozata és az előbbeni érvek alapján Juhász szerzősége között keletkezett, a következő megoldást találta: „Móra megkérte Juhász Gyulát, írjon az ő Hamlet-bevezetőjébe illő prologust. Juhász Gyula megírta a verset, de mert Móra bevezetőjéhez készítette, a vers szerzőségéről lemondott, ezért nem is írta alá. Sem Móra, sem Juhász a versnek nem tulajdonított különösebb jelentőséget, és szépen megelégedtek róla. Ez a remek vers megérdemli, hogy Juhász Gyula költői oeuvre-jébe helyezzük.” (79. l.)

Kezdjük a végén: Mórának nem volt szüksége, hogy idegen tollakkal ékeskedjék, nem szorult rá Juhász Gyula segítségére sem. Ezt nem engedte volna büszkesége sem, a Juhász Gyula és közte lappangó sajátos, lelkük mélyén meghúzódott, enyhe féltékenységből származó feszültség sem. Életrajzi szempontból sem lehetséges ez a furcsa „együttműködés”: Juhász Gyula ebben az időben súlyos melankóliában feküdt otthon, mely depressziója lehetetlenné tett mindenféle szellemi tevékenységet.

A legdöntőbb érve is elcsúsz: Juhász Gyula kézírásának minden ismerője rájön a hasonmás figyelmes szemrevételekor, hogy *a verskézirat — nem Juhász Gyula írása!* Igaz, nem is Móráé, tehát nem tudni, a Móra-relikviák közt fennmaradt vers miért íródott idegen kézzel. De nem Juhász Gyula írta, s így *Móra teljes joggal tartotta magáénak. A Szeged és Vidéke* 1917. jan. 27-i száma ugyanerről a Hamlet-estről szóló beszámolójában elmondja, hogy a klasszikus est előtt Móra mondott bevezetőt. „Konferansza keretében fölolvasta a Hamlet prologusát, amelyet erre az alkalomra írt.”

Juhász Gyula 1921. január 25-én és február 4-én a Kass-szálló különtermében két Shakespeare-előadást tartott; nem tartom valószínűtlennek, hogy a Madácsy által ugyanott (79—80. l.) közölt előadásvázlat éppen *erre az alkalomra* készült. („A mi forradalmas korunkra” való utalás nem föltétlenül 1919-et jelent, mint Madácsy — 79. l. megjegyzésében — véli; jelentheti általában az 1919—20-as esztendőket, a forradalmak és ellenforradalmak zavaros, kusza, nehéz időszakát is.)

A *Szegedi Napló* febr. 5-i száma Juhász második előadásáról szóló hírében többek között ezeket írja: „Előadásának keretében fölolvasta Móra Ferencnek néhány évvel ezelőtt írt mélyhatású, formában is művészi Hamlet-prologusát.”

Nyilvánvaló tehát: *a Hamlet-prologus nem Juhász Gyula verse, hanem Móra Ferencé*, aminthogy az ő hagyatékából bukkant föl, ő is magáénak vallotta, Juhász Gyula is Mórának tudta. Nincs tehát szükség bonyolult magyarázatokra, hogy szerzőségét bizonyítsuk. Ami Madácsy többi érvét illeti, azokban valóban sok a helyénvaló, igaz szempont. Mégis, *az alapvető tárgyi érvek minden további „bizonyíték” alól kihúzzák az alapot!*

Ha vesztettünk is egyfelől azzal, hogy e verset nem iktathatjuk be Juhász Gyula összes versei közé, nyertünk is, mert ott a helye Móra lírai termésében. Madácsy szavait így módosíthatom: „Ez a remek vers megérdemli, hogy Móra Ferenc költői oeuvre-jébe helyezzük.”

Móra Ferenc — Ady Endréről

Minden Móra-kutatonál föltűnik, hogy a polgári radikális, szabadkőműves szegedi író, aki annyi író-elődrről, költő-kortársról írt megértett, meleg szeretettel, a vele világnézetben annyira rokon törekvésű Ady nevével alig is írta le. Más alkalommal (Délmagyarország, 1959. jan. 25.) már rámutattunk, hogy ez Móra sajátos, konzervatív esztétikai fölfogásában és izlésében leli magyarázatát. Különös ellentmondás ez: Móra a költői forma kérdésében az Aranyt követő népies-nemzeti irányt tartotta ars poeticájának, s úgyszólván mindvégig tartózkodással viseltetett a modernséggel, a századclejji költői forradalommal szemben. A radikális, sőt republikánus költő — hiszen pályáját nem prózaművészként, hanem költőként kezdte — ezen a téren csodálatos módon a népies epigon-költészet képviselőivel, Vargha Gyulával, Kozma

Andorral, Szávay Gyulával, Lőrinczy Györggyel, Jakab Ödönnel stb. árult egy gyékényen — a Petőfi Társaságban. Azokkal, akik ellen korszakos harcát vívta Ady a modern líra életjogáért, s ezzel legszorosabb egységben végső fokon a társadalmi haladásért. Móra költészetének ilyen izlés- és formavilágából érthető, hogy Ady egy ízben Mórát is megtámadta. A Budapesti Napló 1906. márc. 25-i számában *A számár Gorkij* c. cikkében (a cikk, a megtévesztő cím ellenére, Gorkij mellett szól!) egyebek közt azt írja Ady, hogy a modern líra háttérbeszorulásával „a mórák és pósák végleg elhatalmasodnának rajtunk . . .”

Móra költészetének addig, tehát 1906-ig megismerhető alkotásai érthetővé teszik Ady-nak ezt az erős, irodalompolitikai indokoltságú kritikáját; mi már tudjuk, hogy az igazi Móra, a prózaíró és publicista még csak ezután bontakozott ki. Így Ady akkori bírálatát nem általánosítjuk Móra egész életművére, s csupán irodalomtörténeti jelentőségének tartjuk. De e megnyilatkozás bizonyára egyik kulcsa Móra Adyval szemben való idegenkedésének.

Ezt a tartózkodást csak Ady halála töri meg. Ki is írhatta volna más a Szegedi Napló nekrológiáját, mint a költő-főszerkesztő, Móra? Az *Újdonságok* rovatban hírfeként megjelent névtelen búcsúztató szerzőjének elsősorban ezért tartjuk Mórát, de stílusa is az ő tollára árukkodik. Mondanivalója is Mórát jellemzi: méltó módon búcsúztatja a köztársaság első nagy halottját, a forradalom költőjét, de főntartásait még most sem hallgatja el: az Ady-tanítványok rajongását bírálja, anélkül, hogy a Mester valódi nagyságát elvitatná. Ugyanez a gondolat ismétlődik meg a szegediek folyóiratának, a Tűznek Ady-számában megjelent cikkében is. *Szegediek — Ady Endréről* — ez a cikk címe, melyben több szegedi mond véleményt, emléket az elhunyt költő-óriásról. Itt Móra a nevést is kiírja: rövid emlékezésében Ady 1917. szept. 30-i szegedi látogatásával kapcsolatos emléket eleveníti föl.

Mostani tudomásunk szerint ez a két Móra-írás — egyik voltaképpen ismeretlen, a másikról se igen vett tudomást még a kutatás sem — szól csak Adyról. Van ugyan a Szegedi Napló korábbi évfolyamaiban is néhány Adyt bíráló megnyilatkozás, melynek szerzőségével Mórát gyanúsíthatjuk (pl. *Modern magyar költészet*, Szegedi Napló 1908. júl. 10.), de biztosabb fogódzók híján föltételezésen túl még nem mehetünk.

ADY ENDRE

Gyász-Magyarország önmagáért való gyásza egy árnyalattal még mélyebbre vált: Ady Endre, a költő ma este — rövid betegség, hosszú haldoklás után — meghalt a Liget-szanasatóriumában.

Mély megindulással vesszük a hírt a magyar köztársaság első nagy halottjáról, aki semmi se volt, csak költő, ebben az országban, ahol istennek legkisebb teremtese a költő. S nem tudunk az élők közt senkit, akinek ravatalát annyi lélek venné körül díszőrségül a rab és szabad Magyarország minden zugából, mint e költőjét, aki magyar értelemben nem volt semmi és negyvenegy éves korára sem tudta többre vinni, mint hogy siratott halottja legyen egy nemzetnek, amely azt hitte, már minden könnyét elsírta.

Életrajzi adatai feljegyzésének nem volna sok értelme, hiszen őse, a forradalom költője óta nem volt magyar poéta, akinek élete annyira a nyilvánosságé lett volna, mint az övé s lelkének nem volt titka, amit könyveiben mindenkinek oda nem adott volna. Mindenki tudja róla, hogy a legtöbbet megcsúfolt és minden élőknel és holtaknál bálványozottabb magyar poéta volt, akinek csak fanatikus ellenségei és istenítői voltak. Közömbösnek nem lehetett maradni vele szemben, se költészete mindig vörösen izzó ércét a józan mérlegelés hideg serpenyőjébe tenni.

Senki keserűbb szeretettel nem gyűlölte a magyar ugart, mint ő s a magyar ugar senkinek sem hajtott annyi virágot, mint neki. Ő nem volt az a szárazra vetett albatrosz, amely tehetetlenül bukdácsol a homokban a partlakók multságára: ő ezen a szittya síványon szabadabban lengethette a szárnyait és magasabbra szállhatott, mint bárhol a világon. Ő és ez a föld egymáshoz tartoztak, olyan szervesen, ahogy csak föld és költő tartozhat egymáshoz.

A mi költő pályát tökéletessé teheti, neki minden megadatott: sok szenvedés, sok dicsőség, sok szerelem, sok vers. Hamar sokat élt, mindig élő életet és dicsősége csorbulatlanságában, a hálás forradalomtól megkoszorúzva, idejében halt meg. Egy égő országban Illés szekerén ragadtatott a halhatatlanságba.

Mert ha az irodalomtörténet kritikája szigorúbb lesz is hozzá, mint tanítványaié és ítélet, sőt olykor értelem nélkül való fanatikusaié volt: az irodalomtörténeti halhatatlanságot

senki el nem vitathatja tőle. Jó néhány versét az isten lelke élteti és azokról lepereg az idők homokja, a magyar költészet megújhodása pedig elválaszthatatlan az ő nevétől és fejezetnyitó marad az irodalomtörténetben.

Szegedi Napló, 1919. január 28.

SZEGEDIEK — ADY ENDRÉRŐL

1917 őszén Ceglédttől Szegedig együtt utaztam Adyval. Az újságíró egyesület Tömörkény-matinéjára jött le, alighanem az volt az utolsó nyilvános szereplése. Nagy áldozat volt tőle, már akkor is alig bírta magát s nagyon ráfért szegényre a kísérői ápolgató, melengető szeretete. (A felesége jött vele, meg Kabos Ede.)

— Hogy vagytok Szögedébe? — kérdezte tőlem. — Haragusznak-e még rám Szegeden?

— Te rád sohse is haragudtak, — felelem. — Csak az iskoládat nem tudják szívelni. Én azt hiszem Ady Endre, soha Messiásnak még annyit nem ártottak a tanítványai, mint neked.

— Igazad van, — szorította meg a kezemet, — hiszen tudod, közéjük is csördítettem egy-két strofát, de nem ért semmit a bitangoknak, csak tovább csaholnak.

Több szó aztán irodalomról nem is esett. A szegedi lapokról kérdezősködött, csucsai életéről beszélt, panaszkodott, hogy fázik — meleg szeptember vége volt — s egy-egy korty borral melengette magát.

— A te felolvasásod kész már, ugye? — kérdezte, ahogy Szegedre beértünk.

— Majd az éjszaka csinálom meg, azt hiszem, eltart reggelig.

— No én már jobban gazdálkodom az éjszakáimmal; ugye Edus, korán lefekszünk? — fordult Kaboshoz. — Nagyszerű dolog korán lefeküdni.

Íme, Ady Endre csakugyan korán lefeküdt. Az istenek szerették a költőt s maguk közé ültették idejében, mielőtt idelent államtitkárt, vagy költészetiügyi kormánybiztost csináltak volna belőle.

Móra Ferenc

Tűz, 1919. február 6.

A Szegedi Fialok Juhász Gyulánál

Juhász Gyula gyakran idézi Anatole France-nak ugyancsak sűrűn emlegetett anekdotáját a Tower börtönében is históriát író Walter Raleighről, aki akkor ábrándult ki a történelemírásba vetett hitéből, amikor egy szeme láttára történt dolgot másnap minden szemtanú másként mondott el. Mit tudhatunk mi a múlt századok igazából, ha arról, ami tegnap történt szemünk láttára, sem tudunk semmi bizonyosat! — kiált Raleighgel France is, Juhász is.¹

Az emberi emlékezet korlátozott. Így a kortársi visszaemlékezések is óhatatlanul, akaratlanul tévednek, utólagosan, szubjektíven átszínezik a múltat, fölcserélnék időpontokat és eseteket, összevonnak és elválasztanak...

Az irodalomtörténetnek nem csekély nehézséget okoz a kortársi vallomások ilyen, mondhatni törvényszerű átköltéséből kihüvelyezni a valóságot. Hegedűs Nándor két Ady-könyvének² az a meglepő igazsága és tanulsága: mennyit összeirtak a kortársak Adyról, a valóságnak olykor őszinte hitével is, amely az oknyomozó történeti kutatás szemében — legendának bizonyult! S nemcsak az Ady-irodalomnak, de a Juhász Gyula-kutatásnak is meg kell birkóznia ezzel a sűrű bozóttal, kritikailag meg kell rostálnia az emlékezések mintegy ezerre gyarapodott írását. Ezúttal csak egy legutóbb fölvetődött irodalomtörténeti mozzanat rekonstrukcióját kívánjuk elvégezni: a Szegedi Fialok Juhász Gyulánál tett látogatásának történetét tisztázni a sokféle, jórészt egymásnak ellentmondó emlékezések kritikai szemügyrevétele útján.

Féja Géza idézte e látogatást a közelmúltban:³ „Midőn utoljára meglátogattam — mondja itt a költőről —, fölvettem még meg nem jelent verseinek kiadását, a címet is én ajánlottam: 'Fialok, még itt vagyok!' 1934-ben történhetett ez, az időpontra bizonyosan

¹ Juhász Gyula: *Örökség*. Bp. 1958. 1. köt. 228. l.

² Hegedűs Nándor: *Ady Endre Nagyváradon*. Bp. 1956. Irodalomtörténeti Füzetek 6. sz. Uő: *Ady Endre nagyváradi napjai*. Bp. 1957.

³ Féja Géza: *Juhász Gyula rejtélye*. Kortárs 1958. február, 250—256. l.

emlékszik Tolnai Gábor, aki a beszélgetésen jelen volt. A költő ekkor már betokozódott a remetiségbe, de semminemű lelki zavarnak vagy betegségnek még a nyomát sem tapasztaltam rajta. Ellenkezőleg, vidáman mesélt lévai emlékeiről... Látogatásom alkalmával egyetlen panaszos mondatot hallottam tőle: — Mintha ezer tücsök zúgna a fejemben...”

Féja saját szerepének e beállításával szemben élesen foglalt állást Magyar László.⁴ Szerinte Féja voltaképpen nem is ismerte Juhász Gyulát., „Életében talán csak egyetlenegyszer találkozott vele — írja Magyar Féljáról —, akkor is az én segítségével. A szegedi fiatalokat, köztük Radnóti Miklóst, Berczeli A. Károlyt, Buday Györgyöt, Tolnai Gábort, Ortutay Gyulát csempésztet meg erőszakos manőverrel az elzárkózott remetéhez, mégpedig azért, hogy elősegítsem gyógyulását... A szegedi fiatalokhoz sodródott az akkor Szegeden vendégeskedő Féja Géza is és így került be Juhász Gyula hajlékába hivatlan, véletlen és igen szerényen viselkedő tanúként. Most mégis azt írja, hogy ő vetette föl az utolsó Juhász-kötet kiadásának gondolatát ezen a látogatáson és ő adta a kötetnek a „Fiatalok, még itt vagyok” címet. Egy hang se igaz belőle. A kötet terve már nagyon régen foglalkoztatott bennünket és már régen elhatároztuk, hogy a Magyar Téka címen megindult irodalmi vállalkozásunk sorozatában kiadjuk a költő betegsége alatt írt verseit. Együtt is volt már nálunk a tervezett kötet anyaga... Ezen a látogatáson csak az történt, hogy a költő, akin valóban észlelhető volt a rajongó fiatalok látogatásának fölvilanyozó hatása, mosolygó hallgatásával adta beleegyezését a kötet kiadásához és Édesanyja előkereste levendula szagú szekrényéből az általa gyűjtött és őrzött verseket, hogy azokat is illesszük a kötetbe. A kötet címét ugyancsak a gyógyító szándék adta meg már régebben, jóval Féja fölbukkanása előtt... Féljának tehát a kerek égvilágon semmi szerepe nem volt benne.”

A vita kapcsán a harmadik résztvevő, Tolnai Gábor is fölidézi a látogatás emlékét.⁵ Ő 1932-re teszi idejét, Magyar Lászlót mondja a látogatók kalauzájának, s hozzáteszi, hogy „Juhászhoz készülődésünk napján Szegeden volt egy előadás tartására Féja Géza is, aki velünk jött, hogy megismerkedjék a költővel, akit addig sohasem látott.” Utána leírja a házat, a lakást, a kopogtatásra előjövő özvegy Édesanyját, aki kéri a látogatókat, hogy ne zavarják beteg fiát. A kitartó, maradó csoport mégis bejutott a szobába, s egyszercsak a küszöbön megjelent a költő. Magyar László bemutatta a fiatalokat, utoljára Félját, így: „Eljött hozzád Féja Géza is.” Utána körülülték az ebédasztalt, aztán eleinte Magyar László beszélt, majd megszólalt a költő is, s beszélt ifjúságáról, Váradról, Adyról, Babitscsal, Kosztolányival együtt töltött egyetemi éveiről...

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy e kortársi emlékeztéseken kívül *írómaradtak e látogatásról egykorú újságírói beszámolók is, mégpedig a most emlékezők ketteje tol-lárból*. Féja Géza maga is megírta a költőnél tett látogatása még friss benyomásait.⁶ Bevezetőül összegezi a költő jelentőségét az Ady-nemzedék költői forradalmában, majd betegségről beszél. „Anyja — írja — szereti, becézi, félti s óvja a világtól, jószágból, szeretetből. De éppen ez a baj! Juhász napokig nem beszél, órák hosszat sír, nem akar kimozdulni a szobából, magányba burkolódik, ki kellene őt ragadni ebből! De be sem engednek hozzá senkit s a magány tovább őrli, rémekkel viaskodik, álmaival vitázik, a megváltó halált sóvárogja, erőszakkal kellene őt visszarántani az életbe!”

A látogatók az édesanyját nem találják otthon, a kulcsot a házmestertől kapják meg. Magyar László megy be először. „Látom az ajtó résén: ott áll lefogyott alakja s szeliden, halkán tiltakozik. Tudom, hogy némi 'erőszakra' van szükség, hát eljéje topanok: — Csak-hogy látlak, Gyulám! Bevezet. Nehéz, kínos csend következik. Majd megszólal: — Mintha ezer tücsök zúgna a fejemben.”

Féja vigasztalja, verseit dicséri, s a költőnek lassan megered a szava. Mesél megsebesüléséről az egyetemi tüntetés alkalmával, lévai emlékeiről. Féja többek közt ezt írja róla: „Persze, az elnyomottak és szenvedők költője volt, békében és háborúban, nyugalomban és forradalomban egyaránt... Emberséget, szociális igazságot és békét hirdetett. 1920-ban azután jött a nagy mosakodás: sok-sok ember levakarta magáról a piros színt... Juhász Gyulára kenték. A szelidség és áhítat költőjéből egyszerre 'veszedelmes' ember lett... Egyesek attól sem riadtak vissza, hogy nyilvánosan inzultálják. Meghasonlásának ez az egyik oka!”

A „Fiatalok, még itt vagyok” kötet megszületéséről *akkor* Féja így írt: „Egész tömeg kötetben meg nem jelent verse hever lapok s folyóiratok hasábjain. Sohase gyűjtötte össze őket s annál öröndetesebb, hogy a szegedi fiatalok Szépművészeti [így!] Kollégiuma vállalta

⁴ Féja Géza: *A magyar költő véres könyve*. Magyarország 1934. márc 21.

⁵ Magyar László: „*Juhász Gyula réjtéyle*”. Magyar Nemzet 1958. febr. 23.

⁶ Tolnai Gábor: *Emlékek Juhász Gyuláról*. Kortárs 1958. április, 545—552. 1. — Megjelent még Tolnai Gábor: *Évek — századok*. Bp. 1958. 10—23. 1. Ebben a változatban a szerző az eredeti 1932-es évszámot már 1934-re javította (vö. i. m. 294. 1.).

ezt a munkát. Májusban fog megjelenni a könyv, művészi kiállításban, Buday György fametszeteivel. A címén gondolkodunk. Van Juhásznak egy igen szép verse: 'Fiatalok! Még itt vagyok...' Ez ajánlom címmek s a társaság egyhangúlag meg is szavazza."

A másik egykorú riporter is a mostani emlékezők egyike, Magyar László.⁷ Bevezetől ő is elmondja, hogy a házmesternét találták csak, a költő Édesanyja távol volt, s meghagyta, hogy senkit ne engedjenek a lakásba. „Néhány pillanatilag — úgy mond Magyar László — tanácstalanul állunk előtte, megriadva a szigorú üzenettől, de aztán tovább kísérletezünk, mert pesti barátunk, a fiatal hites-harcos író azért jött le Pestről, hogy megölelje Juhász Gyulát." Hosszú rábeszélésre a házmesterné kinyitja a lakásajtót. Kopognak, a költő egy pillanatra kinéz a függöny mögül, de csak sokára nyit ajtót. A keskeny ajtóreszen Magyar László benyomul és megfogja a költő kezét. „Mondom neki — írja — hogy nem vagyok egyedül, hogy pesti látogatót hoztam és néhány szegedi fiataalt, aki tisztelegni szeretne mestere előtt, de Juhász Gyula rázza a fejét. — Nem érzem jól magam, ne bántsatok. Nagyon fáj a fejem. Nem érdekel engem már senki és semmi. Hónapok óta nem is beszéltem senkivel..."

A „manőver” mégis sikerül, a többi hivatlan vendég is betüremkedik az ajtón, körülülük az asztalt, a költő ellenállása megtörik, sápadt arca megelevenedik és észrevétlenül átveszi a szót és beszél, emlékezik.

Szó kerül arra, ír-e most a költő? „Kérjük, követeljük tőle ezeket a verseket. Hittel, meggyőződéssel mondjuk, hogy szükség van rájuk, hogy tartozik velük, hogy nincs joga rejtőzgetni, titkolni egyetlen Juhász-sort sem. Én Somogyi Szilveszter polgármester szavait idézem: Szép magyar és szegedi kultúrmissziót teljesítene a Magyar Téka, ha új Juhász-kötetet illesztene sorozatába. Buday György, a neves grafikus, aki most együtt ostromolja velünk a költőt, nekilekesedve ígéri, hogy a Magyar Téka Juhász-kötetéhez fametszetű illusztrációkat készít. Képzeteinkben már látjuk is ezt a könyvet és jelkesedésünk lassan átragad Juhász Gyulára is... Amikor azután kitaláljuk az új verseskönyv címét — egyik véletlenül előkerült új Juhász-vers címe: 'Fiatalok, még itt vagyok...', már rábólint, már helyesli."

Nem lehet kétséges, hogy az egymásnak jócskán ellentmondó adatok közül a hitelességet elsősorban az egykorú beszámolóknak kell tulajdonítanunk, szemben még ugyanazon emlékezők mai, már negyedszázad alatt meghomályosodott emlékeivel is. Annál inkább, mert akkor lényegében Féja Géza és Magyar László írásos beszámolóit ugyanazt mondták. Féja tévedt most, amikor azt állítja, hogy ő vetette föl a kiadatlan versek megjelentetését, de nyilván igaza van, hogy a cím tőle származik. Magyar László elfelejtette már, hogy a könyv gondolatát Somogyi Szilveszter vetette föl, még látogatásuk előtt, de a címet — mint akkor ő is megírta — ott találták ki. Igaz, Magyar szerint egy „véletlenül előkerült” vers címéből lett a kötet cím, Féja meg úgy írta akkor is, most is, hogy a verscímet ő ajánlotta. Ezt valószínűvé is teszi a megmondolás: Féja leveleit 1925-től őrzi a szegedi Kilenyi-féle Juhász-hagyaték, s ebből kiderül, hogy Juhász Gyula éppen Féja kérésére küldte 1927-ben a *Híd* számára között a „Még maradok!” című versét, amelynek kezdősorából (s nem címéből) lett az utolsó verseskötet címe. Föltehető tehát, hogy Féja jól emlékezett a neki küldött, hét éve éppen általa közölt versre, s így nem véletlenül, hanem nagyon is logikus gondolatlor eredményeként javasolta ezt címmül. A vers annak idején a *Híd* körül csoportosult fiatalokhoz szólt; most természetesen értelmesebbé vált át a szegedi fiatalokra...

Éppen Magyar László akkori cikkéből derül ki, hogy a látogatás „a fiatal hites-harcos író”, tehát Féja kedvéért történt, s voltaképpen hozzá „sodródtak” a szegedi fiatalok. Hogy Féja csak ezért jött-e le Szegedre vagy előadást is tartott, nem tudom, a lapokban nincs utalás szegedi szereplésére. Az sem derül ki a korabeli cikkekből, hogy Féja először találkozott-e a költővel, vagy levelezésük óta már volt alkalma látnia őt előbb is. Hogy Radnóti Miklós nem volt jelen — amint Magyar László állította —, arra már Tolnai Gábor rámutatott, emlékeztetve Radnóti versére is. „Öt évig éltem városodban költő, s nem láttalak sohasem” — írta Radnóti Juhász Gyulára emlékezve. Néhány egyéb apróság (időpont, az édesanya jelenléte stb.) hitelességét is a korabeli tudósítások őrzik: a látogatás tehát 1934 március közepén történt s a költő édesanyja nem volt otthon akkor. Föltűnően egybehangzók az emlékezések magáról a beszélgetésről, Juhász elbeszéléséről, így pl. Féja is, Magyar is akkori riportjaikban, de Tolnai is mostani megemlékezésében egyformán szól a megsebesüléséről. Ennek nyilván az a jelentősége, hogy a költő az egyetemi fiatalok láttán saját diákéveit s ezenek egyik érdekes epizódját idézte föl. Érdekes, hogy viszonylag milyen jól megőrizte Tolnai Gábor memóriája a költő életének egy másik, apró mozzanatát is. Elmondja, hogy a költő Szokolcán a Vasárnapi Újságot lapozgatva rosszul lett valamelyik illusztrációtól.⁸ Igaz, hogy a költő „A könyvek és én” című tárcájában Máramaroszigetről, Ország-Világról és nem Zichy-rajzokról, hanem

⁷ Juhász Gyula: i. m. 215—216. l.

egy vadmacska-szempár rémíszítő hatásáról szól, de nyilvánvaló, hogy a kissé eltorzult rekonstrukcióban hiteles mag rejlik.⁹

Önmagában is szükséges, hogy az olvasókat, a költő életútjára kíváncsiakat megzavaró ellentmondásokat kritikailag föloldjuk, s a legendáktól megtisztítsuk a történeti valóságot. Van azonban egy általánosabb tanulsága az elmondottaknak: mint csöppben a tenger, úgy tükröződik ebben is a *kortársi emlékezések pszichológiai korlátozottsága*, amely kutatókat és szerkesztőket egyaránt meggondolásra kell készítsen. A kutatót arra, hogy ne vegyen készpénznek semmit, amíg gondosan meg nem rostált, nem ellenőrzött minden emlék-morzszát, nem szembesített a dokumentumok, korabeli írások adataival; másik, hogy a lapok és folyóiratok szerkesztői is gondosan ellenőrizzék, ellenőriztessék a legenda-gyártás veszélyét magukban hordó emlékezéseket. Ha egyszer megírhatjuk az igazságot, miért írunk — jó- vagy rossz-hiszemű — kitalálásokat? Nemcsak a papírral, az olvasók és kutatók idejével is takarékoskodnunk kell: a papírt a valóság hiteles föltárását végző írásokra, az olvasók és kutatók idejét a valódi események megismertetésére kell tartogatnunk.

⁷ Magyar László: *Néhány óra Juhász Gyula önkéntes börtönében*. Magyar Hírlap 1934. ápr. 1.

⁸ Tolnai Gábor: *Évek — századok*, 19. l.